OBY NAUKA NIE POSZŁA W LAS

JAK KONSUMPCJA W UE WCIĄŻ NISZCZY PRZYRODĘ NA CAŁYM ŚWIECIE?

PODSUMOWANIE RAPORTU

Raport przygotowany przez WWF na podstawie danych z Pendrill et al. (2020) i Trase zebranych przez Sztokholmski Instytut Ochrony Środowiska (SEI)/ Trase – wspólną inicjatywę SEI i Global Canopy (www.trase.earth).

Autorki: Béatrice Wedeux (WWF Belgia) i Anke Schulmeister-Oldenhove (WWF-EU)
Komunikacja: Sophie Bauer (WWF-EU)
Redakcja: Barney Jeffries, www.swim2birds.co.uk
Projekt: Doug Dawson Creative, www.dougdawson.co.uk
Fotografia na okładce: © Paralaxis / iStock

Kwiecień 2021

O WWF

WWF jest niezależną organizacją ochrony środowiska wspieraną przez ponad 30 milionów ludzi. Nasza globalna sieć opiera się na działaniach lokalnych liderów w niemal 100 krajach. Naszą misją jest powstrzymanie degradacji środowiska naturalnego naszej planety i kształtowanie przyszłości, w której ludzie będą żyli w harmonii z przyrodą poprzez ochronę światowej różnorodności biologicznej, zrównoważone wykorzystanie zasobów odnawialnych oraz ograniczenie zanieczyszczenia i marnotrawstwa.

Europejskie biuro WWF przyczynia się do realizacji globalnej misji Fundacji poprzez kształtowanie polityki UE, która ma wpływ na środowisko w Europie i na całym świecie.

© Tekst 2021 WWF. Wszelkie prawa zastrzeżone.
Program realizowany przy wsparciu Unii Europejskiej. Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponosi WWF. Treść publikacji nie musi odzwierciedlać stanowiska Unii Europejskiej.

© Marizilda Cruppe / WWF-UK

STRESZCZENIE

Na całym świecie lasy i inne ekosystemy takie jak tereny trawiaste, mokradła i sawanny nadal niszczone są w zatrważającym tempie, co przyczynia się do zmiany klimatu oraz utraty różnorodności biologicznej i kluczowych usług zapewnianych przez przyrodę.

Wciąż największym zagrożeniem dla ekosystemów jest ekspansja rolnictwa w regionach tropikalnych. W latach 2005-2017 na tereny rolne przekształcano około 5 milionów hektarów lasów rocznie. Ponieważ produktami rolnymi przyczyniającymi |się do wylesiania i przekształcania ekosystemów w obszarach tropikalnych handluje się na całym świecie, rozwiązanie tego problemu nie jest wyłączną odpowiedzialnością krajów produkujących: kraje importujące również muszą zacząć działać.

UE podejmuje kroki, żeby ograniczać wpływ własnej konsumpcji na wylesianie, degradację środowiska i łamanie praw człowieka. Celem niniejszego raportu jest wspieranie tych działań poprzez dostarczenie nowych danych i spostrzeżeń na temat wpływu importu, wykorzystania i konsumpcji kluczowych produktów rolnych w UE na wylesianie i transformację ekosystemów.

Przywoływane w raporcie dane obejmują lata 2005-2017, a więc okres poprzedzający wyjście Wielkiej Brytanii z UE. Z tego powodu wszystkie dane dotyczące importu w UE uwzględniają Wielką Brytanię.

© Shutterstock / Rich Carey / WWF-Sweden

WNIOSKI

1 UNIJNY IMPORT W DALSZYM CIĄGU ZNACZĄCO WPŁYWA NA WYLESIANIE I PRZEKSZTAŁCANIE EKOSYSTEMÓW

UE jest drugim największym importerem produktów przyczyniających się do wylesiania regionów tropikalnych i powiązanych związanych z tym emisji gazów cieplarnianych. Import produktów rolnych do UE w okresie 2005-2013 spowodował większe wylesianie niż import do jakiegokolwiek innego kraju, zanim w 2014 roku na pierwsze miejsce przesunęły się Chiny. W latach 2005-2017 unijny import odpowiadał za 3,5 miliona hektarów wylesionych terenów i 1807 milionów ton emisji CO_2. To tyle co 40% całkowitych rocznych emisji w UE.

Chociaż związane z importem wylesianie sukcesywnie zmalało o około 40% między 2005 a 2017 rokiem, UE wciąż miało 16% udział w wylesianiu związanym z międzynarodowym handlem w 2017 roku – co w sumie odpowiadało 203 000 hektarów i 116 milionom ton CO_2. Plasuje to UE za Chinami (24%), ale przed Indiami (9%), Stanami Zjednoczonymi (7%) i Japonią (5%).

> Soja, olej palmowy i wołowina to produkty, których import do UE najbardziej przyczynił się do wylesiania obszarów tropikalnych. Na kolejnych pozycjach znalazły się wyroby z drewna, kakao i kawa. Powiązane wylesianie było największe w przypadku importu z Brazylii, Indonezji, Argentyny i Paragwaju.

WYLESIANIE POZWIĄZANE Z MIĘDZYNARODOWYM HANDLEM

CHINY (24%)

USA (7%)

UE (16%)

JAPONIA (5%)

INDIE (9%)

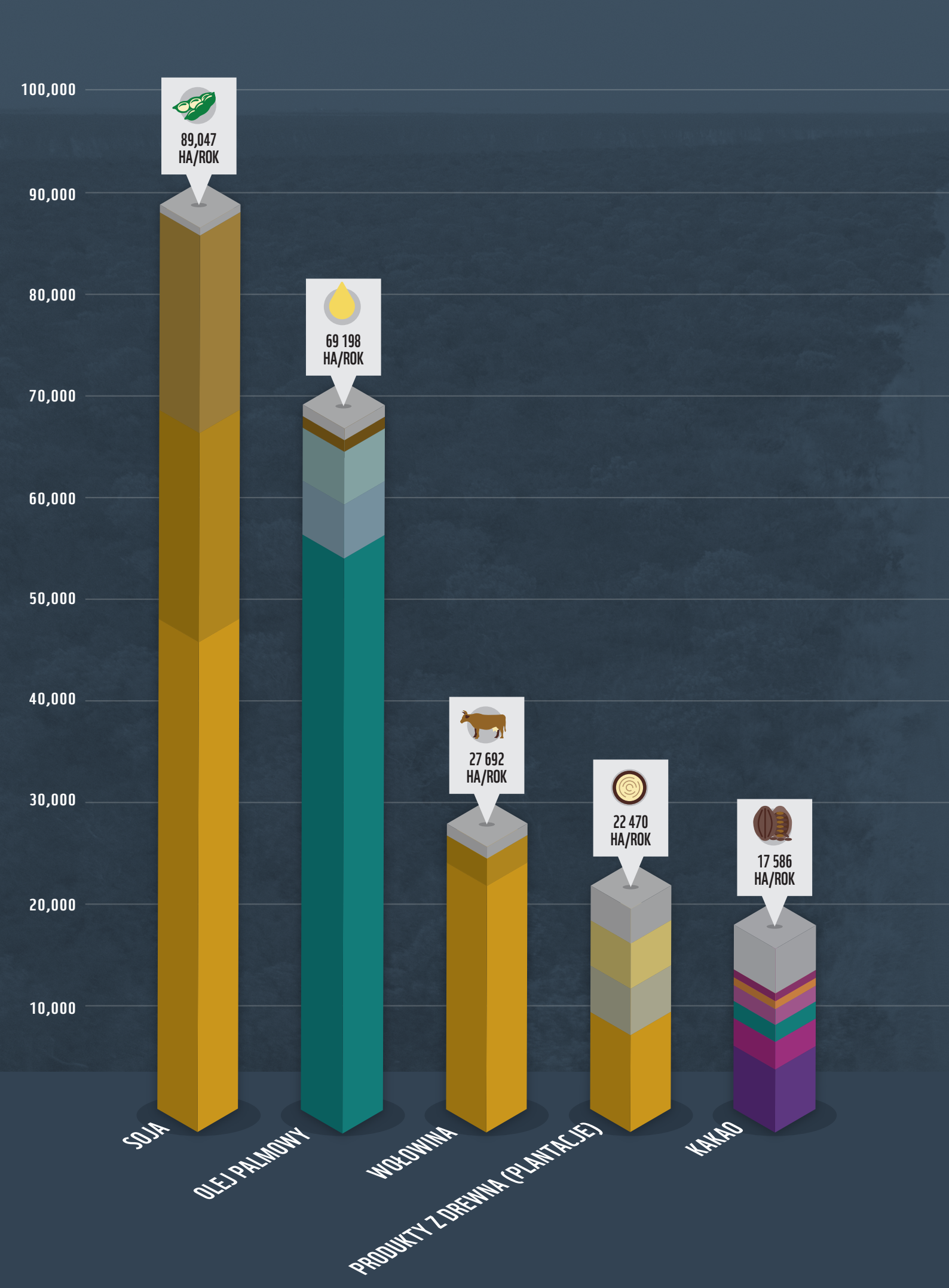

OBY NAUKA NIE POSZŁA W LAS. JAK KONSUMPCJA W UE WCIĄŻ NISZCZY PRZYRODĘ NA CAŁYM ŚWIECIE ?

Ilustracja1: Roczny poziom wylesiania obszarów tropikalnych dla poszczególnych krajów pochodzenia i towarów importowanych i konsumowanych w UE w latach 2005-2017.
Reprezentowane są towary, które przyczyniają się do przynajmniej 1% całkowitego wylesiania powodowanego przez UE. Źródło: Pendrill et al. (2020).

AMERYKA POŁUDNIOWA
- Brazylia
- Argentyna
- Paragwaj
- Honduras
- Urugwaj
- Chile
- Peru
- Ekwador
- Boliwia
- Meksyk

AZJA POŁUDNIOWO-WSCHODNIA
- Indonezja
- Malezja

OCEANIA
- Australia
- Papua Nowa Gwinea

AFRYKA
- Wybrzeże Kości Słoniowej
- Liberia
- Ghana
- Kamerun
- Kongo
- Uganda

- inne

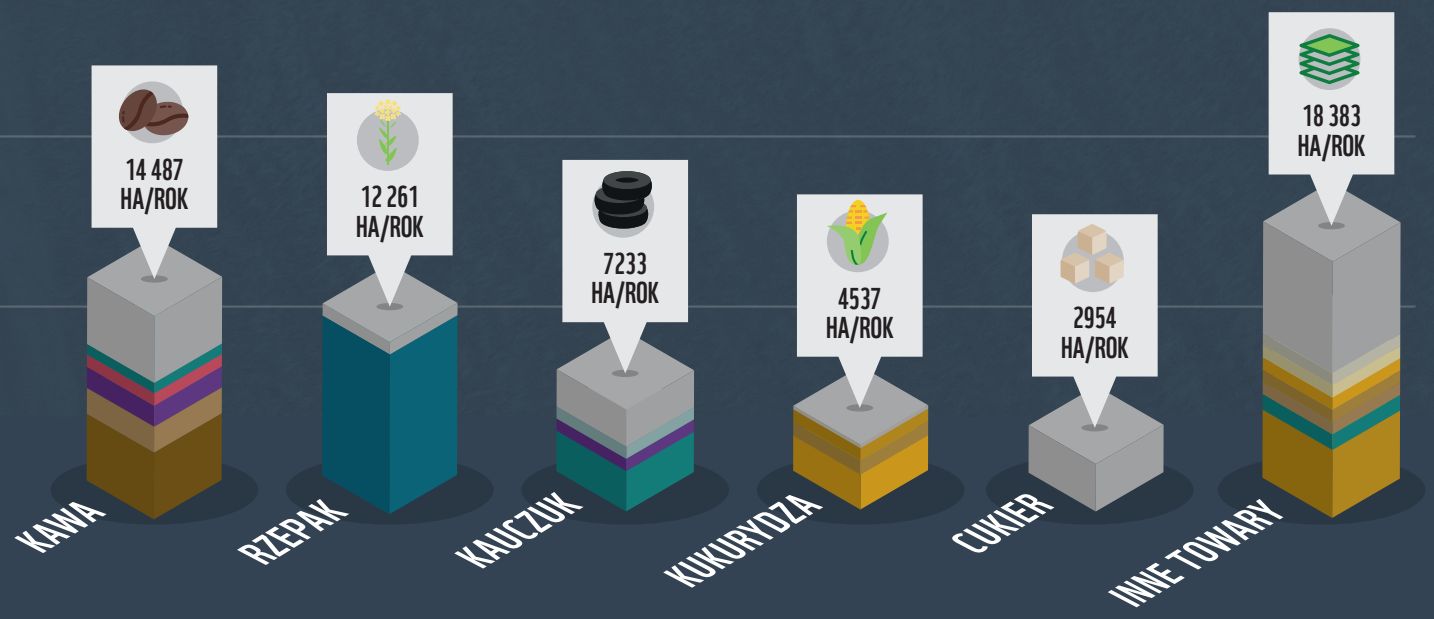

DLACZEGO PRAWODAWSTWO UE POWINNO UWZGLĘDNIAĆ NIE TYLKO LASY, ALE WSZYSTKIE EKOSYSTEMY?

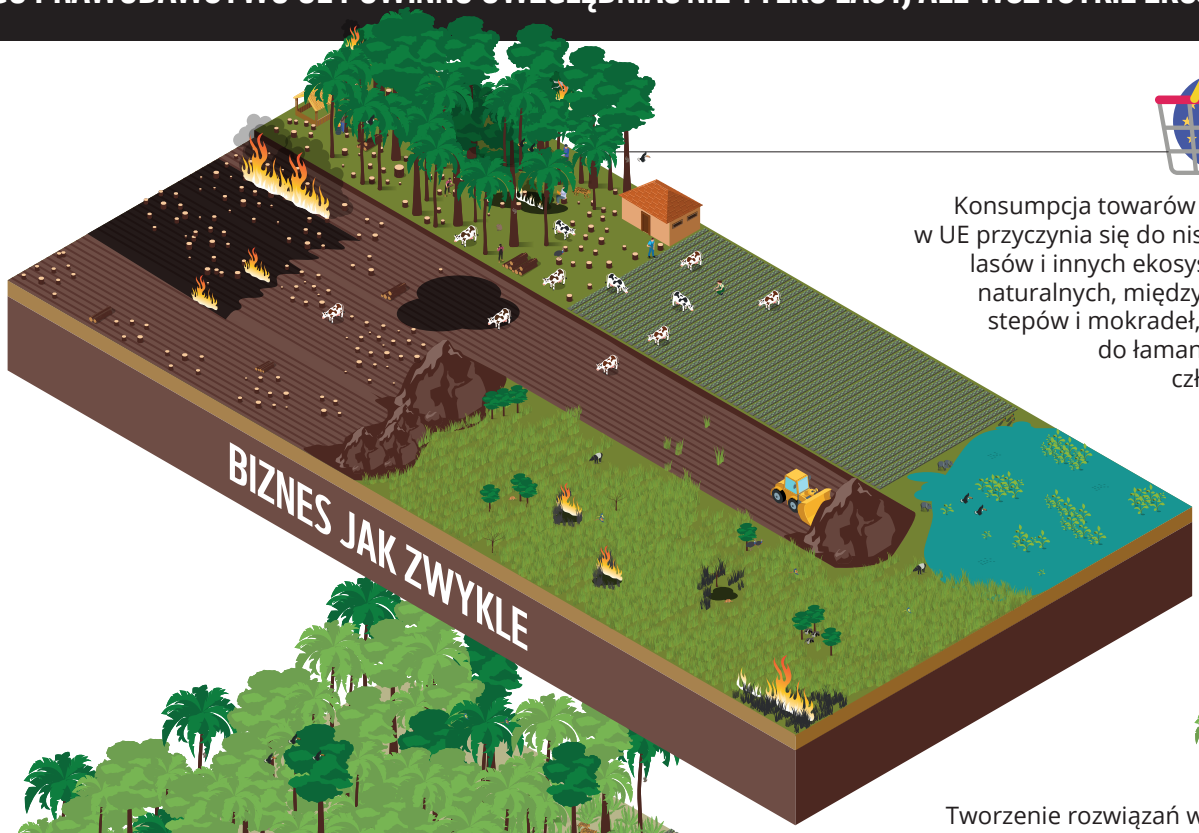

Konsumpcja towarów rolnych w UE przyczynia się do niszczenia lasów i innych ekosystemów naturalnych, między innymi stepów i mokradeł, a także do łamania praw człowieka.

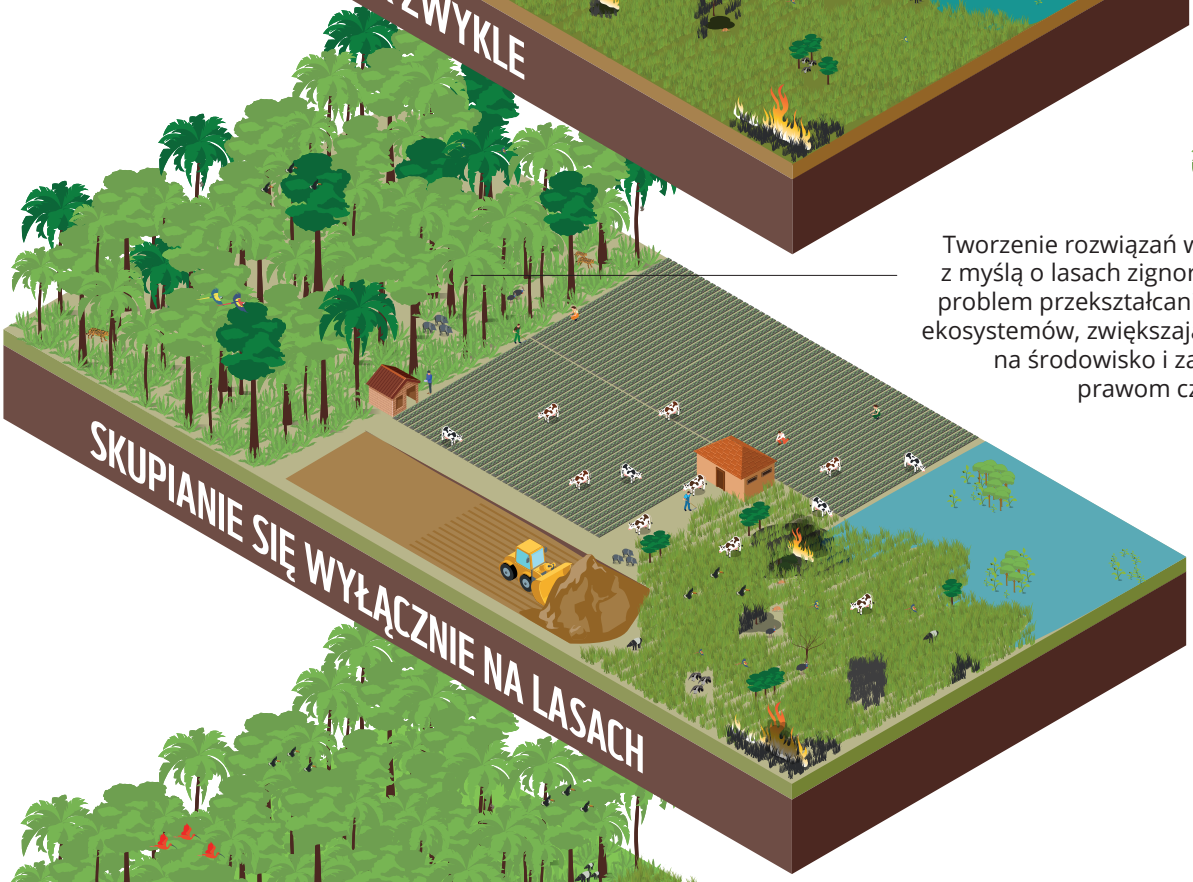

Tworzenie rozwiązań wyłącznie z myślą o lasach zignorowałoby problem przekształcania innych ekosystemów, zwiększając presję na środowisko i zagrażając prawom człowieka.

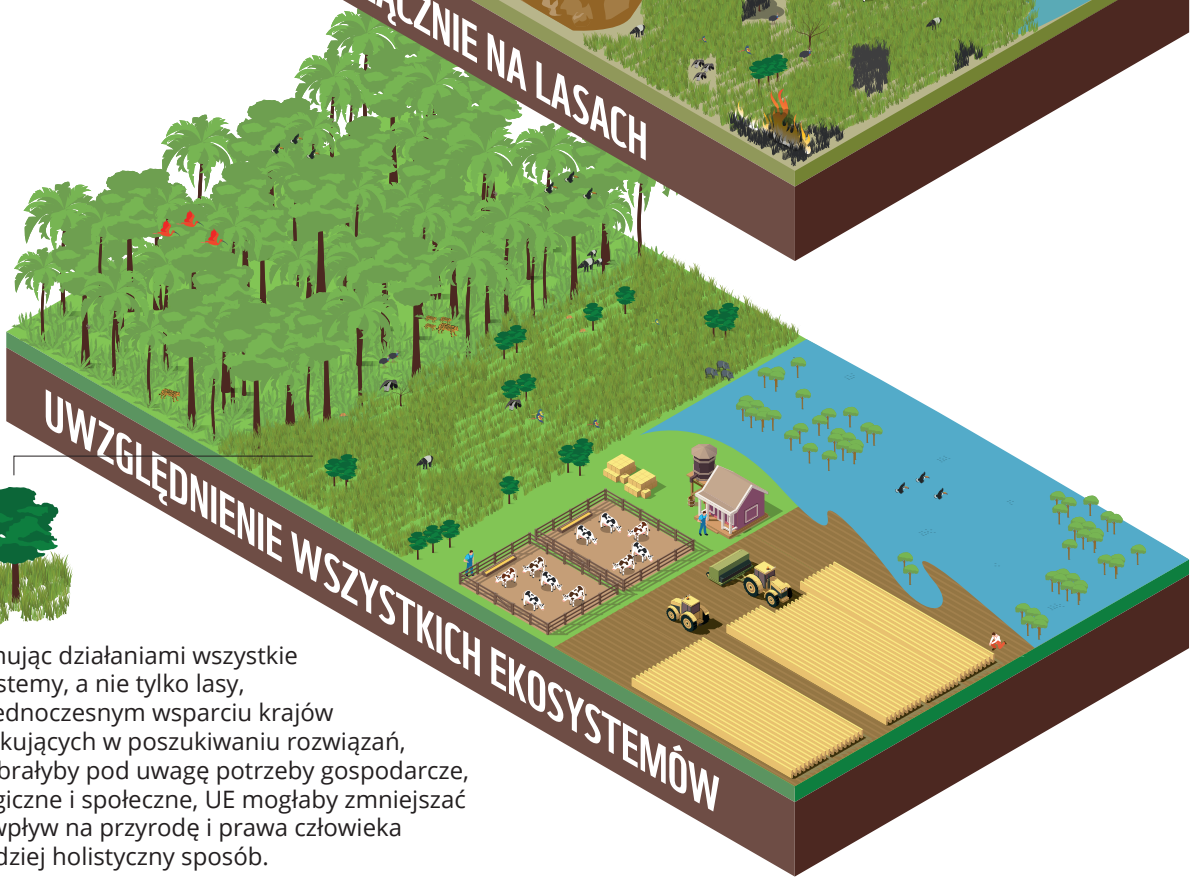

Obejmując działaniami wszystkie ekosystemy, a nie tylko lasy, przy jednoczesnym wsparciu krajów produkujących w poszukiwaniu rozwiązań, które brałyby pod uwagę potrzeby gospodarcze, ekologiczne i społeczne, UE mogłaby zmniejszać swój wpływ na przyrodę i prawa człowieka w bardziej holistyczny sposób.

OBY NAUKA NIE POSZŁA W LAS. JAK KONSUMPCJA W UE WCIĄŻ NISZCZY PRZYRODĘ NA CAŁYM ŚWIECIE ?

2 POPYT W UE ZWIĘKSZA TEMPO PRZEKSZTAŁCANIA EKOSYSTEMÓW NA FRONTACH WYLESIANIA

Import UE wiąże się z produkcją usytuowaną na granicy pomiędzy lasami a terenami rolniczymi, gdzie pola uprawne, plantacje i pastwiska wkraczają na wrażliwe ekosystemy naturalne. Szczegółowa analiza pokazuje wyraźny związek pomiędzy konsumpcją w UE, zwłaszcza soi i wołowiny, a opisanymi w najnowszym raporcie WWF „Deforestation Fronts" regionami, w których wylesianie jest największe – Cerrado[1] i Amazonii w Brazylii oraz Chaco w Argentynie i Paragwaju. Unijny import jest także najprawdopodobniej powiązany z frontami wylesiania w innych częściach świata, w szczególności w przypadku kakao z Afryki Zachodniej, Afryki Środkowej i Indonezji, a także oleju palmowego z Indonezji, Malezji i Papui Nowej Gwinei.

Coraz większa transparentność łańcuchów dostaw oraz lepsza identyfikowalność produktów pozwala nam wskazać konkretne miejsca produkcji. To z kolei może pomóc nam lepiej zrozumieć lokalne czynniki wylesiania i przekształcania ekosystemów oraz opracować skuteczniejsze interwencje. W Ameryce Południowej oddziaływania importu i konsumpcji UE najsilniej koncentrują się w Cerrado, gdzie produkcja przeznaczonej na eksport soi i wołowiny spowodowała masowe przekształcanie ekosystemów.

3 ZOBOWIĄZANIA DO ZEROWEGO WYLESIANIA I SYSTEMY CERTYFIKACJI NIE ZAWSZE PRZYNOSZĄ WYRAŹNE REZULTATY

Mimo licznych obietnic ze strony firm i rządów działania na rzecz uwolnienia łańcuchów dostaw od problemu wylesiania do 2020 roku zakończyły się niepowodzeniem.

Zobowiązania sektora prywatnego są bardzo zróżnicowane i nie obejmują wszystkich towarów i biomów. W 2018 roku zobowiązania do zerowego wylesiania deklarowane przez eksporterów lub podmioty z łańcucha dostaw obejmowały 62% soi importowanej do UE z Ameryki Południowej. Takim samym zobowiązaniem w 2017 roku objęte było zaledwie 19% importowanej z tego kontynentu wołowiny.

Dotychczasowe zobowiązania do całkowitej eliminacji wylesiania nie zawsze przynosiły pożądane rezultaty. Moratorium na uprawę soi w Amazonii, czyli zawarte w 2006 roku pomiędzy podmiotami handlującymi ziarnem porozumienie, w myśl którego nie będą one skupować soi uprawianej na niedawno wylesionych terenach, przyczyniło się do ogromnego ograniczenia wylesiania bezpośrednio związanego z uprawą soi w brazylijskiej Amazonii. W Cerrado i innych regionach, w których produkuje się soję, ostatnie zobowiązania do całkowitego zaprzestania wylesiania i transformacji środowiska nie przełożyły się jednak na ograniczenie tego procederu.

Chociaż część niezależnych systemów certyfikacji dla oleju palmowego, soi, kakao, kawy i innych towarów dąży do zmniejszenia wylesiania, ich rynkowy udział jest ograniczony i nierównomierny, a ich rezultaty są niejednoznaczne. W niektórych przypadkach certyfikacja miała wpływ na spowolnienie utraty pokrywy leśnej, ale nie ma dowodów, które potwierdzałyby, że dobrowolne standardy mają wpływ na ograniczenie wylesiania poza granicami certyfikowanych obszarów.

4 ABY ZMNIEJSZYĆ PRESJĘ NA ŚRODOWISKO, ROZWIĄZANIA NIE MOGĄ SKUPIAĆ SIĘ WYŁĄCZNIE NA LASACH

Wąskie spojrzenie na problem przez pryzmat samego wylesiania pomija aspekt przekształcania innych ekosystemów. Choć rzeczywiście lasom poświęca się najwięcej uwagi, ekosystemy inne niż leśne takie jak tereny trawiaste, sawanny i mokradła także cechują się niezwykle bogatą różnorodnością biologiczną i zapewniają usługi o ogromnym znaczeniu dla ludzi.

Jedne z największych oddziaływań konsumpcji UE już teraz koncentrują się na obszarach, które nie są klasyfikowane jako lasy, na przykład w częściach Cerrado i Chaco[2]. Popyt ze strony UE może być także przyczyną przekształcania mniej uważnie obserwowanych ekosystemów.

Sytuacja wymaga zintegrowanego podejścia obejmującego różne regiony i sektory, żeby zapobiec przenoszeniu się problemu na inne ekosystemy. Polityka oraz zobowiązania rynkowe i legislacyjne nie powinny skupiać się na poje-

W 2018 ROKU

23%

SOI SPROWADZONEJ DO UE Z AMERYKI POŁUDNIOWEJ POCHODZIŁO Z CERRADO

70%

UNIJNEGO WPŁYWU NA PRZEKSZTAŁCANIE ŚRODOWISKA W ZWIĄZKU Z PRODUKCJĄ SOI KONCENTROWAŁO SIĘ W TYM BIOMIE

1 Cerrado – ekoregion leżący w Ameryce Południowej na terenie Brazylii i Paragwaju, pokryty sawanną.Występuje tu około 935 gatunków ptaków i 300 gatunków ssaków. Region ten pokrywa około 23% powierzchni Brazylii. Porasta go około 10 000 gatunków roślin, w tym 400 endemicznych.
Źródło: The Nature Conservancy

2 Chaco- uprawa bawełny, hodowla bydła, pozyskiwanie drewna https://pl.wikipedia.org/wiki/Gran_Chaco

dynczych biomach lub towarach, ale brać pod uwagę wszystkie główne ekosystemy zagrożone przez produkty obarczone wysokim ryzykiem wywoływania zmian w środowisku. Podejścia zintegrowane mogą pomóc zoptymalizować produkcję na już zdewastowanych terenach i zmniejszyć ogólne wykorzystanie gruntów, zapobiegając naruszaniu kolejnych ekosystemów.

5 W MOMENCIE, W KTÓRYM ROLNICTWO ROZSZERZA SIĘ NA CORAZ TO NOWE OBSZARY, NIEZBĘDNE SĄ NATYCHMIASTOWE DZIAŁANIA

Globalne rynki wywierają coraz większą presję na pozostałe nietknięte obszary lasu tropikalnego, ale też na inne ekosystemy na całym świecie, otwierając nowe fronty transformacji środowiska. Działania zmierzające do ograniczenia globalnego wpływu UE muszą uwzględniać te nowe fronty, nie zapominając jednak o tych, gdzie dotychczas wylesianie i przekształcanie ekosystemów zaznaczyło się najbardziej.

Wielkoobszarowe rolnictwo komercyjne jest głównym i coraz ważniejszym czynnikiem wylesiania i przekształcania ekosystemów w południowoamerykańskim Chaco, w Kamerunie oraz w regionie Mekongu w Azji Południowo-Wschodniej. Mniejsze uprawy, w tym uprawy towarowe przeznaczone na eksport, stają się coraz silniejszym źródłem tych procesów w Afryce Zachodniej i Centralnej, ale także w regionie Mekongu. Hodowla bydła przyczynia się do wylesiania w Amazonii, Wschodniej Australii i Chaco.

Regulacje prawne krajów producentów nie wystarczą do ochrony ekosystemów naturalnych: nawet przy całkowitym braku nielegalnego wylesiania legalna wycinka wciąż dotknęłaby 7 milionów hektarów lasów w Paragwaju, 10,5 miliona hektarów w Argentynie i 88 milionów hektarów w Brazylii. Tym ważniejsze są w tej sytuacji działania ze strony krajów konsumentów, w tym UE.

UE BYŁA ODPOWIEDZIALNA ZA

16%

WYLESIANIA ZWIĄZANEGO Z MIĘDZYNARODOWYM HANDLEM W 2017 ROKU

FUNDAMENTY SILNEGO PRAWA W UE

UE wraz z innymi krajami zobowiązała się do zakończenia wylesiania do 2020 roku w ramach Celów Zrównoważonego Rozwoju i choć 2020 rok już za nami, jesteśmy daleko od realizacji tego założenia. Jak pokazujemy w raporcie, UE nadal przyczynia się do niszczenia lasów i innych ekosystemów poza swoimi granicami za pośrednictwem konsumpcji towarów.

Aby powstrzymać ten proces, niezbędne jest nowe unijne prawo uzupełnione o dodatkowe środki wspierające kraje produkujące. Domagamy się nowych przepisów, które gwarantowałyby, że :[3]

1. Produkty i towary dopuszczane do obrotu na unijnym rynku będą zrównoważone, a nie tylko uznawane za „legalne" przez kraj pochodzenia.
2. Zakres unijnego prawa uwzględni przekształcanie i degradację środowiska naturalnego, a nie tylko wylesianie i degradację lasów.
3. Nowe prawo oparte na obiektywnych i naukowych kryteriach uwzględni towary i produkty, w przypadku których zachodzi ryzyko przekształcania i degradacji lasów oraz innych ekosystemów naturalnych.
4. Produkcja lub pozyskanie żadnego z towarów lub produktów dopuszczanych do obrotu na rynku UE nie będzie wiązać się z łamaniem praw człowieka.
5. Wprowadzone zostaną obowiązkowe wytyczne dla przedsiębiorstw i sektora finansowego, żeby zapewnić dochowanie należytej staranności, identyfikowalność towarów i transparentność łańcucha dostaw.
6. Istotne terminy i koncepty zostaną jednoznacznie zdefiniowane w przepisach.
7. Prawo będzie bezwzględnie wprowadzane w życie i egzekwowane z użyciem skutecznych, proporcjonalnych i odstraszających sankcji we wszystkich państwach członkowskich UE.
8. Zostaną wprowadzone środki uzupełniające, których celem będzie eliminacja problemu niszczenia i degradacji lasów oraz innych ekosystemów naturalnych.

3 Pełne stanowisko i postulaty WWF znajdują się na stronie: wwf.eu/wwf_news/publications/?uNewsID=2175966

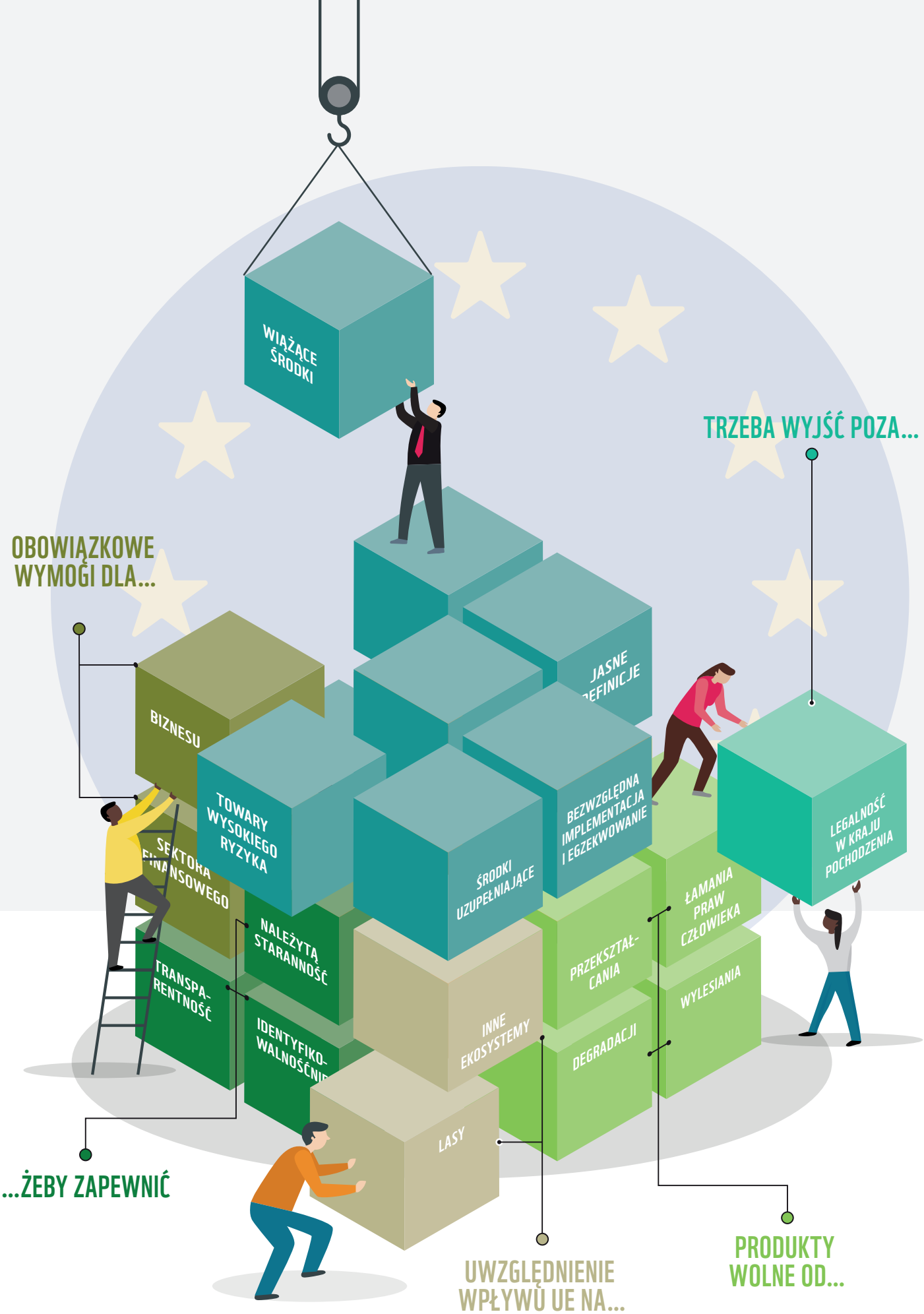
WIĄŻĄCE ŚRODKI
TRZEBA WYJŚĆ POZA...
OBOWIĄZKOWE WYMOGI DLA...
JASNE DEFINICJE
BIZNESU
TOWARY WYSOKIEGO RYZYKA
BEZWZGLĘDNA IMPLEMENTACJA I EGZEKWOWANIE
LEGALNOŚĆ W KRAJU POCHODZENIA
SEKTORA FINANSOWEGO
ŚRODKI UZUPEŁNIAJĄCE
ŁAMANIA PRAW CZŁOWIEKA
NALEŻYTĄ STARANNOŚĆ
PRZEKSZTAŁCANIA
TRANSPARENTNOŚĆ
WYLESIANIA
INNE EKOSYSTEMY
IDENTYFIKOWALNOŚĆ
DEGRADACJI
LASY
...ŻEBY ZAPEWNIĆ
UWZGLĘDNIENIE WPŁYWU UE NA...
PRODUKTY WOLNE OD...

NAJWIĘKSZE W TAMTYM CZASIE GOSPODARKI UE ODPOWIADAŁY ZA

80%

WYLESIANIA ZWIĄZANEGO Z WYKORZYSTANIEM I KONSUMPCJĄ TOWARÓW ZAGRAŻAJĄCYCH LASOM

Ilustracja 2: Wylesianie obszarów tropikalnych związane z importem, wykorzystaniem i konsumpcją towarów w latach 2005-2017 w UE28 jako całkowite wylesianie (po lewej) i wylesianie na mieszkańca (po prawej). Podane wartości uwzględniają wtórny eksport towarów i produktów przetworzonych za wyjątkiem paszy wchodzącej w skład produktów odzwierzęcych. Na podstawie Pendrill et al. (2020). Zamieszczona w aneksie Ilustracja 1A przedstawia emisje CO_2 związane z wylesianiem obszarów tropikalnych.

- średnie wylesianie w ha rocznie
- wylesianie na mieszkańca w m² rocznie

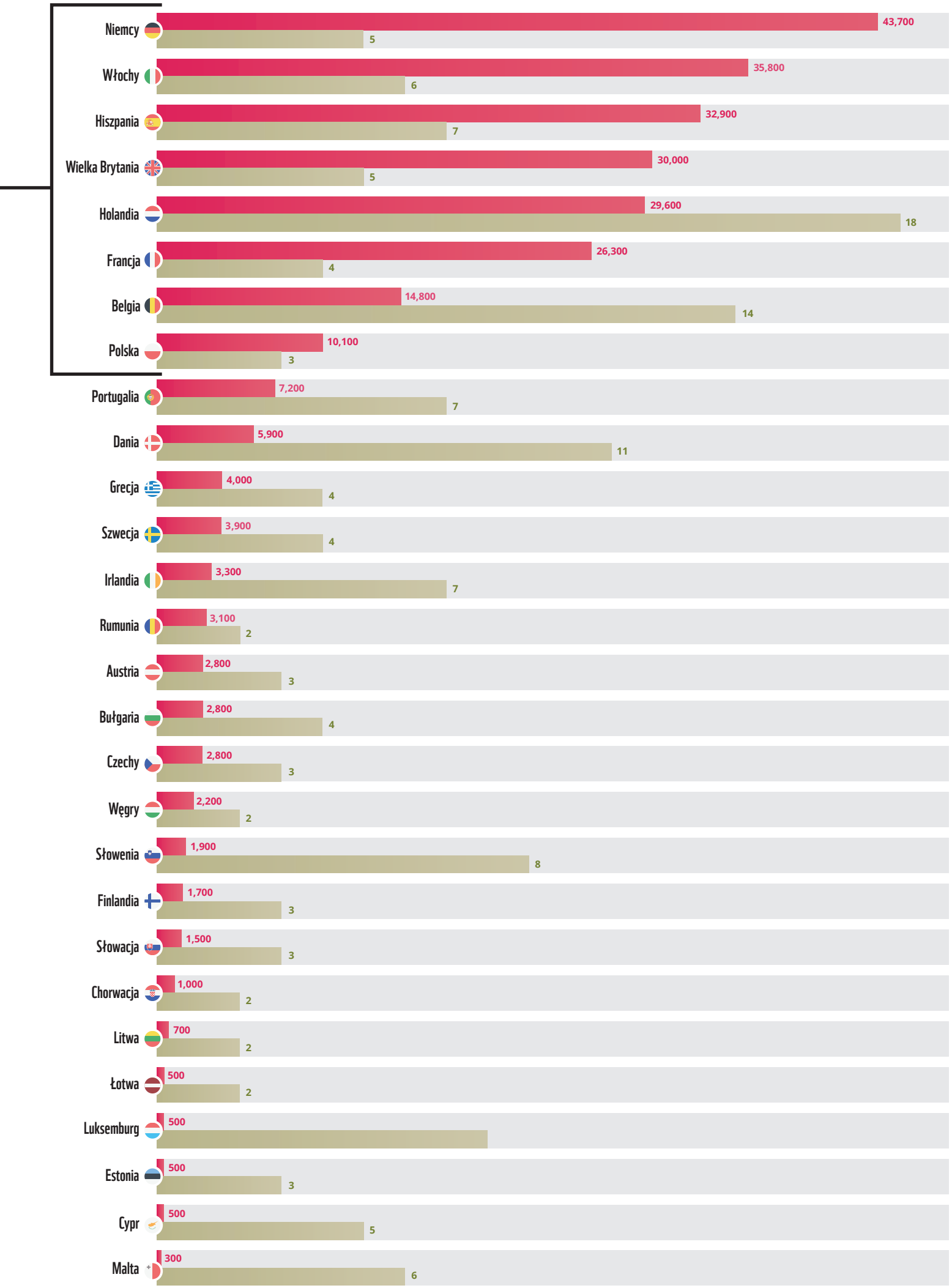
Niemcy 43,700 5
Włochy 35,800 6
Hiszpania 32,900 7
Wielka Brytania 30,000 5
Holandia 29,600 18
Francja 26,300 4
Belgia 14,800 14
Polska 10,100 3
Portugalia 7,200 7
Dania 5,900 11
Grecja 4,000 4
Szwecja 3,900 4
Irlandia 3,300 7
Rumunia 3,100 2
Austria 2,800 3
Bułgaria 2,800 4
Czechy 2,800 3
Węgry 2,200 2
Słowenia 1,900 8
Finlandia 1,700 3
Słowacja 1,500 3
Chorwacja 1,000 2
Litwa 700 2
Łotwa 500 2
Luksemburg 500
Estonia 500 3
Cypr 500 5
Malta 300 6

© Elton Ferreira da Silva / WWF-Brasil

OBY NAUKA NIE POSZŁA W LAS. JAK KONSUMPCJA W UE WCIĄŻ NISZCZY PRZYRODĘ NA CAŁYM ŚWIECIE ?

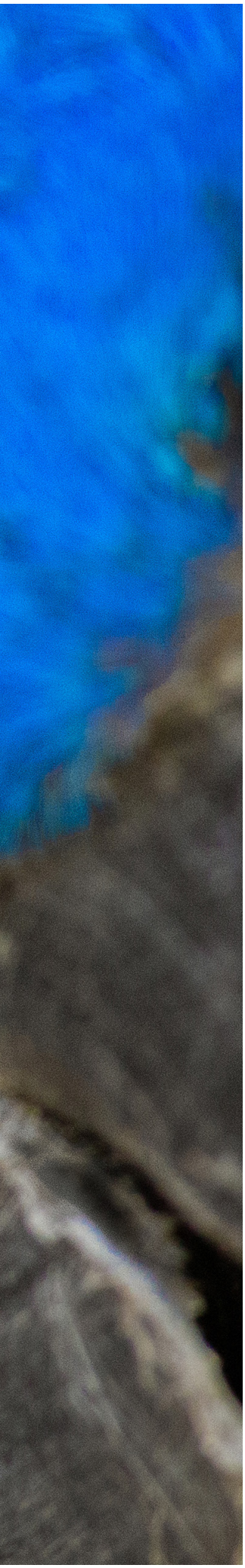

Soja, olej palmowy i wołowina pochodzące z Ameryki Południowej lub Azji Południowo-Wschodniej były towarami, które wiązały się z największym wylesianiem obszarów tropikalnych.

Importowane do UE produkty rolne są w różnym stopniu powiązane z wylesianiem obszarów tropikalnych. Produkty zawierające soję, olej palmowy i wołowinę pochodzącą z Ameryki Południowej lub Azji Południowo-Wschodniej miały największy wpływ na niszczenie lasów tropikalnych. Ponad 80% konsumowanej w Europie soi jest wykorzystywane jako pasza dla zwierząt [1]. Olej palmowy jest szeroko stosowany w produkcji wielu towarów od margaryny po pomadki, ciastka, świece, czekoladę, detergenty pralnicze i biopaliwo (które odpowiadało za mniej więcej 45% całkowitego wykorzystania oleju palmowego w UE w 2014 roku). [2]

W 2017 roku kolejność się zmieniła. Największy udział miały produkty zawierające olej palmowy (42%, 85 000 ha) przed soją (17%, 34 000 ha), produktami z drewna (9%, 22 000 ha), kawą (9%, 18 000 ha), kakao (8%, 16 000 ha) i wołowiną (5%, 11 000 ha) [3]. Pod względem powiązanych emisji olej palmowy niezmiennie wyprzedza inne towary. W okresie 2005-2017 odpowiadał za 37% powiązanych emisji głównie w wyniku przekształcania lasów i torfowisk.

W latach 2005-2017 wylesianie obszarów tropikalnych związane z importem UE było największe dla towarów sprowadzanych z Brazylii (30%, 87 000 hektarów rocznie), Indonezji (22%, 64 000 ha), Argentyny (10%, 30 000 ha) i Paragwaju (8%, 22 000 ha). Z kolei w 2017 roku najbardziej zagrażające lasom produkty UE importowała z Indonezji (39%, 80 000 ha) i Brazylii (25%, 50 000 ha).

Dla niektórych z tych towarów i/lub źródeł, na przykład brazylijskiej soi, względne oddziaływanie importu UE na wylesianie było większe niż w przypadku Chin, mimo że Chiny są większym rynkiem. Dane Trase za okres 2009-2018 pokazują, że na każde 1000 ton soi importowanej z Brazylii do UE przypadało 1,5 hektara wylesionych i przekształconych terenów w porównaniu do 0,75 hektara dla Chin . Różnica wynika stąd, że UE częściej importuje produkty pochodzące z frontów wylesiania i przekształcania ekosystemów takich jak Cerrado. Podobnie dzieje się w przypadku soi z Argentyny, ale już odmienną sytuację obserwujemy w przypadku brazylijskiej wołowiny, gdzie wpływ chińskiego importu na wylesianie (59 hektarów na 1000 ton) jest dwukrotnie większy niż UE (27 hektarów na 1000 ton)[4] .

1 Komisja Europejska. Arkusze bilansowe dla nasion oleistych i upraw wysokobiałkowych. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/markets/overviews/balance-sheets-sectoroilseeds-and-protein-crops_en

2 Transport and Environment. 2016. Cars and trucks burn almost half of palm oil used in Europe. www.transportenvironment.org/sites/te/files/publications/2016_05_TE_EU_vegetable_oil_biodiesel_market_FINAL_0_0.pdf

3 Powodem jest zmniejszenie w okresie badania związku pomiędzy wylesianiem a importowaną do UE soją (należy jednak zaznaczyć, że przekształcanie ekosystemów innych niż leśne nie zostało tu wzięte pod uwagę, chociaż stanowi ważny czynnik w przypadku soi – o czym piszemy w rozdziale II.2). Jednocześnie wylesianie związane z importem oleju palmowego było zmienne z nieznaczną tendencją wzrostową.

4 Trase. 2020b. Trase yearbook 2020: the state of forest-risk supply chains. insights.trase.earth/yearbook/summary

W latach 2005-2017 ponad 80% związanego z importem UE wylesiania obszarów tropikalnych dotyczyło:

PEŁNY RAPORT ZNAJDZIESZ TU

NASZĄ MISJĄ JEST POWSTRZYMANIE DEGRADACJI ŚRODOWISKA NATURALNEGO NASZEJ PLANETY I KSZTAŁTOWANIE PRZYSZŁOŚCI, W KTÓREJ LUDZIE BĘDĄ ŻYLI W HARMONII Z PRZYRODĄ.

Naszą misją jest powstrzymanie degradacji środowiska naturalnego i budowanie przyszłości, w której ludzie będą żyć w harmonii z naturą.

razem możemy więcej wwf.pl

© 2021 Wydrukowano na papierze pochodzącym w 100% z recyklingu.

© 1986 Panda symbol WWF – World Wide Fund for Nature (Formerly World Wildlife Fund)
®"WWF" jest zarejestrowanym znakiem handlowym WWF.
WWF European Policy Office, 123 rue du Commerce, 1000 Brussels.

Dane kontaktowe i dodatkowe informacje znajdują się na naszej stronie www.wwf.pl